

Kazanç ahlakı

PROF. DR. ALİ ÇELİK

Dünya, bir anlamda ticarethane, insan da bu dünyada ticaret yapan bir tacir hükmündedir.

İNSAN sınırsız ihtiyaçlar ve bu ihtiyaçları temin edebilecek birtakım melekelerle (akıl, irade gibi) birlikte yaratılmıştır. İnsan bu melekelerini kullanarak hayatini devam ettirebilmek için ihtiyaç duyduğu şeyleri karşılamanın yollarını arar. Bu ihtiyaçlarının hepsini kendisinin karşılaması imkânsızdır. Bunun için ihtiyaç duyduğu ama kendisinin üretmediği şeyleri, onu üreten bir başkasından çeşitli mübadele vasıtalarıyla elde eder. Bu mübadele işlemine ticaret, bugünkü anlamda alışveriş denilmektedir.

Hayat, doğumla ölüm arasında geçen bir ihtiyaçlar toplamı ve bu ihtiyaçların karşılanmaya çalışıldığı bir zaman dilimidir. Dünya, bir anlamda ticarethane, insan da bu dünyada ticaret yapan bir tacir hükmündedir. Bu açıdan bakıldığında hayatın kendisi bir ticarettir. Her Müslüman için, bu hayat yolculuğundaki her hâl ve durumda bir tacir hassasiyeti içinde olma gayreti bir zorunluluktur.

Mümin ve muvahhit olan bir insana düşen görev; Allah'ın emirleri, o emirleri bize tebliğ edip açıklayan Hz. Peygamber'in (sav) sünneti ölçüsünde bir dünya hayatı yaşayabilmektir. Bu konuda Kur'an ve Sünnet'te bizlere birtakım ilkeler vazedilmiştir. Bu ilkeler hem insani hem de İslami evrensel ilkelerdir. Ticaret ahlakını ihtiva eden bu ilkelerden bazıları:

1. Her türlü haram ve batıl yol yasaklanmıştır. Yüce Rabbimiz, "Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyiniz."¹ "Ey peygamberler, temiz/helal şeylerden yiyin, salih amel işleyin. Çünkü ben yaptıklarınızı hakkıyla bilenim"² buyurmuştur. Alın teri, el emeği son derece önemlidir ve haksız kazanç yerilmiştir.

2. Doğruluk ve dürüstlük emredilmiştir. Alışverişte doğru sözlü olmaktan maksat, sattığı malı müşteriye olduğu gibi arz etmek, onu aldatmamak demektir. Hadis şarihleri bu konuda şu değerlendirmede bulunurlar: "Alışveriş yapanların doğru söylemelerinden maksat, satıcının fiyatını doğru söylemesi ve müşterinin de nasıl ödeyeceğini doğru söylemesidir. Açıklama yapmaktan maksat, paranın ve malın ayıbının söylenmesidir. Gizlemekten maksat, malın ayıbının gizlenmesidir. Yalan söylemekten maksat, malın ayıbının gizlenmesi, malın vasıfları hakkında yalan bilgi vermektir."³ Rabbimiz Kur'an'da, "Ey iman edenler! Yolunuzu Allah'ın kitabıyla bulmaya çalışın ve doğrulardan olun ve hem de doğrularla beraber olun."⁴ "Verdiğiniz sözü yerine getirin çünkü verilen söz sorumluluğu gerektirir"⁵ buyurmaktadır.

"Dürüst, sözüne ve işine güvenilen tüccar; nebiler, siddıklar ve şehit-

lerle beraberdir."⁶ "Sözü ve muamelesi doğru tüccar, kıyamet gününde arşın gölgesi altındadır."⁷ "Doğru tüccara cennet kapısında engel olunmaz."⁸

3. Helal olmayan her türlü kazanç ve kazanç yolu yasaklanmıştır.

a. Faiz yasaklanmıştır.

Kur'an'da Yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: "Allah alışverişi helal, faizi haram kılmıştır."⁹ "Faiz yiyenler kabirlerinden, şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetlerinden kalktığı gibi kalkacaklardır. Bu hâl onların, 'Faiz tıpkı alışveriş gibidir' demeleri sebebiyledir. Hâlbuki Allah alışverişi helal, faizi haram kılmıştır. Bundan sonra kime Rabbinden bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse, geçmişte olan (hukuken) kendisindedir fakat (diyaneten) onun işi Allah'a kalmıştır. Fakat kim de faize dönerse onlar cehennemliktir ve orada daimi olarak kalacaklardır. Allah faizi mahveder, buna mukabil sadakaları bereketlendirir. Ve nankör-günahkâr hiçbir kimseyi sevmez."¹⁰

"Ey iman edenler! Kat kat arttırılmış olarak faiz yemeyin. Allah'tan sakının ki kurtuluşa eresiniz."¹¹ "Men edildikleri hâlde faizi almalarından ve haksız (yollar) ile insanların mallarını yemelerinden dolayı içlerinden inkârı sapanlara acı bir azap hazırladık."¹²

b. Hile yapmak, aldatmak yasaklanmıştır.

Kur'an'da bu konuda geçen bazı ayetler şöyledir: "Bir şeyi ölçtüğünüz zaman ölçüyü tam tutun, doğru teraziyi tartın. Böyle yapmak sonuç itibarıyla daha güzel ve daha iyidir."¹³ "Ölçüyü adaletle tutun ve eksik tartmayın."¹⁴ "Ölçü ve tartıyı adaletle yapın"¹⁵

Peygamber Efendimiz (sav) pazar yerinden geçerken elini bir buğday yığınının içine sokunca eline ıslaklık geldi. Bunun üzerine satıcıya sebebini sordu. Adam yağın yağmurun ıslattığını bildince Allah Resulü (sav), “Bu ıslaklığı herkesin görmesi için zahirenin üzerine çıkarman gerekmez miydi? Hile yapan bizden değildir”¹⁶ buyurdular.

c. Yalan yere yemin etmemek.

“Çok yemin önce malın çok satılmasını sağlar daha sonra malın yok olmasına sebep olur.”¹⁷ “Ey tüccar topluluğu! Hiç kuşkusuz, alışverişe boş söz ve yalan yere yemin çokça karışır. Bu yüzden, bu eksikliği sadakalarınızla telafi ediniz!”¹⁸

“Üç kimse vardır ki Allah kıyamet gününde onlarla konuşmaz, onlara bakmaz, onları temize çıkarmaz ve onlar için elem verici bir azap vardır. Biri, çölde fazla suyu olup onu susuz yolcuya vermeyen; ikincisi, ikindiden sonra bir adama şuna, şuna aldığına dair yemin ederek mal satandır. Öbürü de ona inanarak malı alır. Hâlbuki durum tam tersinedir. Üçüncüsü de devlet başkanına dünyalık için biat edendir. Devlet başkanı onun isteğini verirse vefa gösterir, vermezse ahbine vefa göstermez”¹⁹

d. Karaborsacılık yasaklanmıştır.

Bu konuda pek çok hadis zikredilebilir. Bazıları şöyledir: Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: “Karaborsacı ne kötü kuldür! Fiyatların düştüğünü öğrenince üzülür, yükseldiğini duyarsa sevinir.”²⁰

“Bir gıda maddesini 40 gece depolayıp (ihtiyaç varken) saklayan Allah’tan uzaklaşmış, Allah da onu kendisinden uzaklaştırmıştır.”²¹ “Pazara mal getiren rızıklandırılmış, ihtikâr (stok ve karaborsa) yapan lanetlenmiştir.”²²

e. Müşteri kızdırtmak.

İbni Ömer (ra) şöyle demiştir:

.....

Kur’an ve Sünnet’in insanlığa sunduğu ticari ahlak ölçüleri sadece ticari değildir, evrensel anlamda ‘insan’ olmanın gerektirdiği ölçülerdir. Efendimiz (sav), “Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim” buyururken ahlak sahibi insandan, yani kâmil insandan söz etmektedir.

.....

“Resulullah (sav) müşteri kızdırtmayı nehyetti.”²³ İbn Hacer’in beyanına göre İbn Ebi Evfa: “Müşteri kızdırtan faiz yiyendir, haindir; müşteri kızdırtma aldatmadır, batıldır ve helal değildir.” buyurdu.²⁴ Bu tür alışverişte aldatma olduğu için ticari ahlaka uygun değildir. Dolayısıyla batıl ve haramdır. Peygamber Efendimiz (sav) “aldatma cehennemdedir” buyurmuştur. Aldatmadan maksat aldatan kişi demektir.²⁵

Hülasa, Kur’an ve Sünnet’in insanlığa sunduğu ticari ahlak ölçüleri sadece ticari değildir, evrensel anlamda ‘insan’ olmanın gerektirdiği ölçülerdir. Müslüman, erdemli olan insandır. Her türlü ahlaki üstünlük-

lerle donanmış insandır. Efendimiz (sav) de, “Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim” buyururken işte bu ahlak sahibi insandan, yani kâmil insandan söz etmektedir. Bize düşen kendimizi, ahlaki özelliklerimizi bu vesileyle tekrar gözden geçirmek olmalıdır.

Dipnotlar

1. Nisa suresi, 29.
2. Mü’minun suresi, 51.
3. İrşadü’s-Sari li Şerhi’l-Buhari, IV. 36, Dar’u İhyai’l-Turasi’l-Arab, Beyrut, ts.
4. Tevbe suresi, 119.
5. İsra suresi, 34.
6. Tirmizi, Büyü 4; İbn Mace, Ticaret 1.
7. İbn Mace, Ticaret. 1; Mübarekfuri, Tuhfetü’l-Ahvezi, IV. 336.
8. Mübarekfuri, age, IV. 336.
9. Bakara suresi, 275.
10. Bakara suresi, 275-276.
11. Al-i İmran suresi, 130.
12. Nisa suresi, 161.
13. İsra suresi, 35.
14. Rahman suresi, 9.
15. Enam suresi, 152.
16. Ebu Davud, İcare 16 (III 272).
17. Nesai, Ebu Abdurrahman b. Şuayb (303/915), es-Sünen, Buyu. 5, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, (VII 254).
18. Ebu Davud, Büyü 1.
19. İbn Mace, Ticaret. 30 (II.744).
20. Kamil Miras, Tecrid-i Sarih, 6/549.
21. Müsned, 2/33.
22. İbn-i Mace, Ticaret, 6.
23. Buhari, Buyu 60 (III. 24).
24. İbn Hacer, V. 89; Ayni, a.g.e, VI. 263.
25. Ayni, age, VI. 263.